

har influeret på läroverkspolitiken. Han har konstateret en række reformer og reformkrav og har derefter undersøgt, hvilke metoder og argumenter der blev ført frem, og hvilke personer, grupper og motiver der stod bag.

For at besvare spørgsmålene har forfatteren gennemløjet et omfattende kildemateriale. Vigtigst har været statsråds- og rigsdagsprotokollerne, talrige kommissionsbetænkninger og remissyttranden. Dertil kommer aviser, pjecer og en ikke ubetydelig mængde utrykt materiale, hentet først og fremmest fra privatarkiverne.

Det er lykkedes at pege på mange faktorer, der har været bestemmende for den svenske latinskolepolitik – ikke alene i spørgsmålet om de klassiske sprogs stilling i undervisningen, også om andre fags indhold og om forbindelsen mellem skoleformerne. Konklusionerne, f. eks. påvisningen af sammenhængen mellem »mellemlæseskolereform« 1906 og de forudgående forskydninger i første-kammerets sociale sammensætning, virker overbevisende.

Det er vanskeligt at læse denne bog uden at drage talrige paralleller til den nogenlunde samtidige kamp om den danske lærde skole. Begge steder var skolen en bastion i striden mellem et dannelsesaristokrati, i første række embedsmænd, der kæmpede for at bevare latinen, og et såkaldt dannelsesdemokrati, der var talsmænd for moderne sprog og naturvidenskab; begge steder modtog man stærke impulser fra Herbert Spencer og Stuart Mill. Forskellene træder også frem i en sammenligning. Kampen har været voldsommere i Sverige end herhjemme. Vi fik ikke et så skarpt indlæg som Hedins *Om latin-herraväldet* (1883) eller et så gennemarbejdet propagandaskrift for en socialt nivellerende enhedsskole som Fridtjov Bergs *Folkskolan såsom bottenskola* (1883). Det kan hænge sammen med, at vi i Madvig havde en skolepolitiker, der – skønt selv klassisk filolog – ingenlunde var nogen ensidig klassicist. Og det kan skyldes, at vi havde et venstreparti, hvis skole- og kulturpolitik i lange perioder domineredes af grundtvigianerne, der ikke var indstillet på at nå frem til et skolesystem, hvis mål var en studentereksamen. Man kan mærke sig ligheder og forskelle, men man må undres over, at der øjensynlig kun i ringe grad har været tale om direkte påvirkning mellem Sverige og Danmark på dette skolepolitiske område.

VAGN SKOVGAARD-PETERSEN

EUGENE N. ANDERSON and PAULINE R. ANDERSON: *Political Institutions and Social Change in Continental Europe in the Nineteenth Century*. Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1967. x + 451 s. \$ 10.

To amerikanske historikere har stillet sig den opgave at ville undersøge samspillet mellem den sociale forandring og ændringer i de politiske institutioner i det kontinentale Europa i forrige århundrede. Forfatternes opfattelse af den sociale forandring bevæger sig ad traditionelle baner: nedbrydningen af stands-samfundet og skabelsen af et nyt samfund, hvis individer var organiseret i klasser eller andre grupper. Denne opfattelse diskuteres kun sporadisk, men forfatterne gør dog – s. 25 – følgende indrømmelse: »In the last analysis one cannot prove that the cultural types of ancien régime and liberal industrial society existed,

for the concept »type« connotes a purity and harmony of form and content that never appears in one place at one time. We adhere to the line of thinking beginning with Hegel and continuing with scholars like Max Weber, Meinecke, and the social psychologists, who find a »basic personality structure« in a culture. One needs criteria for identifying a culture, and the use of types fills this need«.

Undersøgelsens hovedvægt er imidlertid lagt på en analyse af, hvad forfatterne kalder de politiske institutioner. Herved forstås fænomener som centrale og lokale styreformer, bureaukrati, borgerlige og politiske rettigheder; gennemgangen heraf finder sted på grundlag af et materiale, som i hovedsagen beskæftiger sig med forholdene i Frankrig, Preussen, Østrig-Ungarn og Rusland. I sit oplæg er analysen komparativ, idet det er en af bogens hovedteser, at samfund under forvandling – forvandling identisk med industrialisering – frembyder et fælles sæt karakteristika. Når denne tankegang anvendes på det kontinentale Europa i forrige århundrede, så medfører det, at forfatterne finder det både muligt og frugtbart at foretage en sammenligning mellem staternes institutioner, men under hensyntagen til den tidsmæssige forskel i udvikling, som kan konstateres ved at sammenstille f. eks. Frankrig og Rusland.

Det foreliggende arbejde er skrevet på grundlag af fremstillinger og – i begrænset omfang – trykte kilder. I forhold til forfatterens intentioner er denne fremgangsmåde næppe særlig tilfredsstillende. Fremstillingerne er for flertallet vedkommende hentet fra det 19. århundredes store mængde af samfundsbeskrivende eller samfundskritisk litteratur. Imidlertid har forfattere til litteratur af denne art en tendens til at benytte sig af en ensartet terminologi, som ikke varieres under hensyn til tid eller sted for de foretagne iagttagelser. Begreber som »frihed«, »demokrati«, »selvstyre« osv. har været anvendt i en lang række sociale og statslige sammenhænge, men man må stille sig tvivlende overfor, om begreberne eller idealforestillingerne overalt har haft samme indhold. Resultatet af den valgte metode er derfor, at læseren får en betydelig indsigt i, hvorledes de citerede forfattere anskuede statslige organisationsformer, men ofte må spørge om synspunkternes repræsentativitet.

De her skitserede metodiske problemer kan formentlig kun løses, såfremt man giver sig til at undersøge institutionernes effekt på samfundet i en række sammenhænge, og det siger sig selv, at en sådan opgave har været uoverkommelig for de to forfattere inden for den valgte geografiske ramme. Deres arbejde må nu suppleres og efterprøves af forskere, som på nationalt eller lokalt plan arbejder med lignende problemstillinger.

KNUD LARSEN

LEONARD SCHAPIRO: *Rationalism and Nationalism in Russian Nineteenth-Century Political Thought*. Yale Russian and East European Studies 4. New Haven and London, Yale University Press, 1967. viii + 173 s. \$ 5.00.

Russisk politisk teori i 19. århundrede kan rubriceres under to tendenser: 1. Rationalisme, der tilstræber politiske institutioner og løsninger, der i størst mulig udstrækning er i overensstemmelse med fornuften, og som går ud fra den